

<https://doi.org/10.32405/2411-1309-2021-27-205-222>

УДК 373.3/.5.018.54

МЕТОДИКА ПРОЄКТУВАННЯ ВАРІАТИВНОГО СКЛАДНИКА ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ ГІМНАЗІЇ ЯК ЧИННИКА РОЗРОБЛЕННЯ НОВОГО НАВЧАЛЬНО- МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Дмитро Пузіков,

кандидат педагогічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
відділу інновацій та стратегій розвитку освіти
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна

 <https://orcid.org/0000-0003-2630-6924>

 dmitp@ukr.net

У статті подано методику проектування варіативного складника освітньої програми гімназії в процесі внутрішньошкільної науково-методичної роботи. Ця методика розглядається як упорядкована сукупність способів і прийомів проектної діяльності, що визначає зміст і послідовність дій педагогічних працівників, які створюють і реалізують проект варіативного складника освітньої програми гімназії. Визначено статичну й динамічну характеристики цієї методики. До статичної характеристики методики належить опис суб'єктів проектування і впровадження цього складника освітньої програми гімназії, його об'єкта, мети і завдань, процесу (етапів), засобів, очікуваного результату. До динамічної характеристики — опис етапів проектування варіативного складника освітньої програми гімназії, а саме: організаційно-підготовчого, діагностувального, прогнозувального, конструювального, реалізаційного, регулятивного, оцінювально-діагностувального. У статті визначено вимоги до представлення розробленої методики на сторінках педагогічних видань.

Ключові слова: зміст базової середньої освіти; варіативний компонент змісту базової середньої освіти; освітня програма гімназії; педагогічне проектування; виробничо-практичні видання; підготовка педагогічних працівників; внутрішньошкільна науково-методична робота.

Постановка проблеми у загальному викладі та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Затверджена наказом Міністерства освіти і науки України нова Типова освітня програма для 5–9 класів закладів

загальної середньої освіти (Типова освітня програма, 2021) надає педагогічним колективам гімназій великі можливості щодо проєктування варіативного складника змісту базової середньої освіти, реалізації його в освітньому процесі цього окремого закладу освіти (або структурного підрозділу ліцею). Педагогічний колектив гімназії зможе самостійно визначати кількість годин на вивчення певного навчального предмета (інтегрованого курсу) у межах, визначених програмою (мінімальна, рекомендована, максимальна кількість годин), вибирати замість навчальних предметів інтегровані курси, які якнайповніше відповідатимуть освітнім запитам здобувачів базової середньої освіти. Як і раніше, представники педагогічного колективу гімназії мають можливість розподіляти додаткові години, передбачені типовою освітньою програмою (на поглиблене вивчення предметів освітніх галузей, уведення курсів за вибором, проведення індивідуальних консультацій та групових занять). Отже, права педагогічного колективу щодо проєктування варіативного складника освітньої програми гімназії значно розширюються. Можна стверджувати, що йдеться про посилену участь педагогічних працівників гімназії в конструюванні варіативного компонента базової середньої освіти на рівні окремого закладу.

Однак постає проблема розроблення й упровадження науково-методичного забезпечення підготовки педагогічних працівників до проєктування варіативного складника освітньої програми гімназії в процесі внутрішньошкільної науково-методичної роботи. Суть названої вище проблеми полягає в наявності суперечності між можливостями й необхідністю результативної участі педагогічних працівників гімназії в проєктуванні варіативного складника освітньої програми гімназії, що суттєво зросло, і актуальним станом науково-методичного забезпечення їх підготовки до цієї діяльності. Вирішення цієї проблеми пов'язано з розв'язанням низки важливих наукових і практичних завдань, а саме: подальшим розвитком дидактичного знання загалом і, зокрема, теорії змісту освіти; розвитком теоретичного й методичного забезпечення прогнозування й проєктування змісту базової середньої освіти, зокрема його варіативного компонента; розробленням теоретико-методичного забезпечення підготовки педагогічних працівників до проєктування варіативного складника освітньої програми закладу загальної середньої освіти, зокрема гімназії; подальшим розвитком системи внутрішньошкільної науково-методичної роботи як засобу неформальної післядипломної освіти педагогічних працівників; упровадженням науково-методичного забезпечення підготовки педагогічних працівників до проєктування варіативного складника освітньої програми гімназії у процесі внутрішньошкільної науково-методичної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Результати означеного аналізу засвідчують актуальність дослідження процесу підготовки педагогічних працівників до застосування методики проєктування варіативного складника освітньої програми гімназії в процесі внутрішньошкільної науково-методичної

роботи. Необхідність та організаційно-педагогічні умови ефективної участі педагогічних працівників у прогнозуванні й проектуванні варіативного компонента змісту повної загальної середньої освіти загалом і варіативного складника освітньої програми закладу загальної середньої освіти зокрема обґрунтовано в наукових працях О. М. Топузова і Д. О. Пузікова (Торупов, Puzikov, 2018), Д. О. Пузікова (Пузіков, 2018; Пузіков 2021). У статті О. М. Топузова і Д. О. Пузікова виокремлені й описані загальні чинники розвитку змісту повної загальної середньої освіти в Україні в період реформування вітчизняної системи освіти (наукові, технічні, економічні, соціологічні, культурологічні, міжнародні), опосередкований вплив яких на громаду й заклад загальної середньої освіти має враховуватися педагогічними працівниками в ході прогнозування й проектування варіативного складника освітньої програми гімназії (Торупов, Puzikov, 2018, с. 149). У наукових публікаціях Д. О. Пузікова виокремлено й обґрунтовано структурні складники компонентів прогностичної компетентності сучасного вчителя (ціннісно-мотиваційного, когнітивного, операційно-діяльнісного) (Пузіков, 2018, с. 70), значущі для визначення структури підготовленості вчителя до прогнозування і проектування варіативного складника освітньої програми гімназії; визначено обсяг цього варіативного складника на сучасному етапі (Пузіков, 2021). У монографії В. Г. Редька стосовно змісту шкільних підручників визначено поняття «конструювання», презентовано модель конструкторської діяльності автора підручника (Редько, 2017). У праці Н. В. Василенко визначено поняття і розкрито зміст науково-методичної роботи у школі, виокремлено її форми і засоби, які можуть застосовуватися як у ході проектування варіативного складника освітньої програми гімназії, так і підготовки педагогічних працівників до цієї діяльності в процесі вказаної роботи у школі (Василенко, 2013). Однак у наведених джерелах немає інформації про поняття і структуру методики проектування варіативного складника освітньої програми гімназії, що дає підстави стверджувати про актуальність цієї наукової публікації.

Формулювання цілей статті. Мета статті — охарактеризувати й обґрунтувати розроблену автором методику проектування варіативного складника освітньої програми гімназії в процесі внутрішньошкільної науково-методичної роботи, що дасть підстави визначити особливості її відображення на сторінках неперіодичних видань для педагогічних працівників. Досягнення цієї мети зумовлює необхідність розв'язання низки завдань, а саме: вироблення дефініції поняття «методика проектування варіативного складника освітньої програми гімназії в процесі внутрішньошкільної науково-методичної роботи»; надання характеристики та обґрунтування структури цієї методики; визначення особливостей відображення матеріалів про неї на сторінках неперіодичних видань для педагогічних працівників; виокремлення видань, найпридатніших для відображення цих матеріалів.

Виклад основного матеріалу. Насамперед, необхідно запропонувати дефініцію поняття, визначити й описати структуру методики проектування варіативного

складника освітньої програми гімназії в процесі внутрішньошкільної науково-методичної роботи.

Поняття «методика» у Великому тлумачному словнику сучасної української мови визначено як «сукупність взаємопов'язаних способів та прийомів доцільного проведення будь-якої роботи» (Бусел, 2005, с. 654). Отже, методика — це «сукупність способів і прийомів», взаємопов'язане існування й застосування котрих зумовлено наявністю певної мети (цілі) діяльності. Кожен із цих взаємопов'язаних способів і прийомів дає змогу розв'язати певне завдання, досягти певного проміжного результату, необхідного для досягнення загальної мети діяльності; тобто «вбудований» у процес цієї діяльності, має свій час і своє значення. У ході взаємопов'язаної (послідовної) реалізації способів і прийомів, поєднаних певною методикою стає можливим досягнення поставленої мети, одержання результату цієї діяльності. Тому методику можна розглядати як системне утворення, яке має статичні (сукупність взаємопов'язаних складників) і динамічні характеристики (послідовність процедур і операцій, дій суб'єктів, у ході яких ці складники застосовуються задля досягнення мети діяльності, тобто процес реалізації методики).

Наведені вище міркування дають змогу визначити методику проектування варіативного складника освітньої програми гімназії в процесі внутрішньошкільної науково-методичної роботи як упорядковану сукупність способів і прийомів проектної діяльності, що визначає зміст і послідовність дій педагогічних працівників, спрямованих на створення й упровадження проекту варіативного складника освітньої програми гімназії.

Вироблення дефініції поняття дає можливість перейти до надання характеристики та обґрунтування розробленої методики проектування варіативного складника освітньої програми гімназії в процесі внутрішньошкільної науково-методичної роботи.

Статична характеристика методики проектування варіативного складника освітньої програми гімназії в процесі внутрішньошкільної науково-методичної роботи включатиме опис суб'єктів проектування і впровадження цього складника освітньої програми гімназії, його об'єкта, мети і завдань, процесу (етапів), засобів, очікуваного результату.

Зауважимо, що необхідно виділяти *суб'єктів проектування й суб'єктів реалізації проекту*, адже команда проектувальників варіативного складника освітньої програми гімназії і досить велика група осіб, яка реалізовуватиме цей проект, це взаємопов'язані, але не тотожні групи. У першому випадку йдеться про частину адміністрації і педагогічного колективу, а також учнів, батьків, наукових і науково-педагогічних працівників, представників громадськості, котрих безпосередньо (але різною мірою) залучено до розроблення цього проекту. У другому — про учасників освітнього процесу в гімназії (учительство, учнівство, батьків та інших визна-

чених законом осіб), які реалізовуватимуть затверджену освітню програму (у т. ч. її варіативний складник) у цьому процесі.

Об'єктом, на який спрямовано методику є варіативний складник освітньої програми гімназії. Зауважимо, що цей складник буде нерозривно пов'язаний з усією освітньою програмою гімназії, тому об'єктом методики коректно також вказати цю програму, розроблену за допомогою означеної методики.

Метою застосування методики є врахування в освітній програмі гімназії соціального замовлення на якісну базову середню освіту загалом, освітніх запитів учасників освітнього процесу за допомогою розроблення і реалізації оптимального варіативного складника цієї програми.

Реалізація методики передбачає виконання низки *завдань*, а саме: розроблення необхідної локальної правової бази діяльності; визначення команди педагогічних працівників, які здійснюватимуть проектування варіативного складника освітньої програми гімназії; підготовлення команди педагогічних працівників до цієї діяльності; збір інформації про стан (діагностувальна інформація) і перспективи (прогнозна інформація) реалізації варіативного складника освітньої програми гімназії, соціальний запит на базову середню освіту, освітні запити здобувачів базової середньої освіти; розроблення, оприлюднення, обговорення, ухвалення і затвердження варіативного складника освітньої програми гімназії зокрема, освітньої програми гімназії загалом; унесення коректив до варіативного складника, отже, освітньої програми гімназії (у разі необхідності), оцінювання результатів реалізації освітньої програми.

Процес (етапи) реалізації методики подано нижче, в її динамічній характеристиці.

Основними *засобами*, які застосовуватимуться в ході реалізації методики, стануть способи й засоби педагогічного проектування, однак вона не обмежуватиметься лише ними, включатиме управлінські, педагогічні, соціально-педагогічні, психологічні (психодіагностувальні) методичні інструменти, способи й прийоми діяльності.

Очікуваним результатом застосування методики стане підвищення рівня якості базової середньої освіти, яку гімназія надаватиме як окремий заклад або структурний підрозділ ліцею, забезпечення результативності допрофільної підготовки здобувачів базової середньої освіти, реалізація їхніх освітніх потреб і соціального запиту суспільства на якісну освіту.

Надання динамічної характеристики методики полягає у визначенні й обґрунтуванні послідовних етапів проектування варіативного складника освітньої програми гімназії. Здійснення означеної методики передбачає сім послідовних етапів, а саме: організаційно-підготовчий, діагностувальний, прогнозувальний, конструювальний, реалізаційний, регулятивний, оцінювально-діагностувальний. Охарактеризуємо кожен із них детальніше.

Під час здійснення першого, *організаційно-підготовчого*, етапу створюється локальне правове забезпечення проєктування варіативного складника освітньої програми гімназії (необхідні директивні документи розглядаються педагогічною радою, затверджуються наказом директора), визначається стан підготовленості педагогічних працівників гімназії до цієї діяльності, здійснюється формування й підготовки команди проєктувальників.

Насамперед, наказом директора школи створюється робоча група з розроблення (або адаптування наявного) локального нормативно-правового забезпечення проєктування варіативного складника освітньої програми гімназії. Залучення учасників цієї групи здійснюється на добровільних засадах. До участі у групі доцільно запросити заступника директора з навчально-виховної роботи, провідних учителів закладу освіти.

Учасники робочої групи розробляють назване вище нормативно-правове забезпечення (або адаптують типові документи до умов гімназії), погоджують результати своєї діяльності з адміністрацією закладу освіти. Після цього, узгоджені проєкти директивних документів виносяться на обговорення педагогічною радою закладу освіти. Висловлені пропозиції і зауваження розглядаються і враховуються членами робочої групи спільно з адміністрацією закладу освіти. Директивні документи, схвалені педагогічною радою школи затверджуються наказом її директора.

До локального нормативно-правового забезпечення проєктування варіативного складника освітньої програми гімназії можна віднести низку наказів директора закладу освіти, затверджених ними документів організаційно-методичного характеру, а саме:

- наказ про затвердження положення про проєктування варіативного складника освітньої програми гімназії, а також саме положення;
- наказ про затвердження положення про проєктну групу (команду проєктувальників) варіативного складника освітньої програми гімназії, саме положення;
- наказ про затвердження складу проєктної групи (команди проєктувальників) варіативного складника освітньої програми гімназії.

Затвердження локального нормативно-правового забезпечення дає змогу перейти до визначення стану підготовленості педагогічних працівників до проєктування варіативного складника освітньої програми гімназії, узгодження персонального складу проєктної групи (команди проєктувальників), підготовки (формування довготривалої готовності) до цієї діяльності її представників.

Визначення стану підготовленості педагогічних працівників до проєктування варіативного складника освітньої програми гімназії доцільно здійснювати за допомогою анкетного опитування. Розроблення бланку анкети зумовлює необхідність виділення критеріїв такої підготовленості, а саме ціннісно-мотиваційного, когнітивного, операційного (Максименко, 2008), креативного (Кокун, 2010). Запитання анкети для визначення стану підготовленості педагогічних працівників до проєк-

тування варіативного складника освітньої програми гімназії формулюватимуть на основі низки показників та індикаторів, виділених за кожним із цих критеріїв.

Результати проведеного анкетного опитування матимуть неабияке значення для оптимального формування й якісного підготовки команди проєктувальників варіативного складника освітньої програми гімназії. Тому варто охопити анкетним опитуванням усіх педагогічних працівників, котрі працюють у гімназійних (5–9) класах закладу загальної середньої освіти.

До участі в команді проєктувальників адміністрації закладу освіти доцільно запросити педагогічних працівників, котрі: а) найтісніше пов'язані з організацією та здійсненням освітнього процесу в гімназійних (5–9) класах; б) продемонстрували найкращий рівень підготовленості до проєктування варіативного складника освітньої програми гімназії; в) визнані провідними фахівцями у своїх освітніх галузях (і викладають у гімназійних класах). Так до команди проєктувальників запрошують заступника директора з навчально-виховної роботи, який відповідає за гімназійні класи, майбутніх класних керівників п'ятих класів, котрі розпочнуть навчання за оновленою освітньою програмою гімназії, педагога-організатора, практичного психолога, провідних представників методичних комісій (кафедр). За можливості, до команди також запрошують компетентних представників учнівського самоврядування (наприклад, його президента) і батьків, представника профільної наукової установи (закладу вищої освіти або післядипломної освіти педагогічних працівників). Варто зауважити, що оптимальний кількісний склад команди перебуває в межах 9–15-ти осіб; і як менша, так і більша кількість учасників може ускладнювати організацію та здійснення її роботи.

Оскільки участь у цій команді є виключно добровільною, адміністрації необхідно враховувати, що деякі із запрошених осіб відмовляться від роботи в ній. Кожен педагогічний працівник, котрий погодився взяти участь у команді проєктувальників має власноручно написати заяву про це. Персональний склад команди проєктувальників затверджується наказом директора загальноосвітнього навчального закладу.

Важливою процедурою першого етапу є підготовка представників команди до проєктування варіативного складника освітньої програми гімназії. Обов'язковість такої процедури зумовлена як необхідністю забезпечення належного рівня підготовленості (довготривалої готовності) членів команди до здійснення вказаної діяльності, так і її злагодження в цьому процесі. Оптимальним способом підготовки членів команди є проведення освітнього тренінгу, який дасть змогу органічно поєднати формування в них мотивів вказаної діяльності із засвоєнням ними теоретичного матеріалу й оволодінням практичними вміннями та навичками, необхідними для проєктування варіативного складника освітньої програми гімназії. Проведення освітнього тренінгу здійснюватиметься на основі відповідної програми, розрахованої, наприклад, на 30 годин (тобто 6 тренінгових сесій по

5 годин кожна). Доцільно розподілити сесії тренінгу навпіл (між осінніми і зимовими, або зимовими і весняними канікулами). Перша частина сесій тренінгу має підготувати учасників команди проєктувальників до діагностування актуального стану і прогнозування напрямів розвитку варіативного складника освітньої програми гімназії. Для забезпечення якнайкращого засвоєння матеріалів тренінгу, його друга половина сесій має розпочатися з оцінювання досягнутого рівня підготовленості учасників, коригувального повторення матеріалів попередньої сесії, обговорення результатів практичного застосування їх.

Другий, *діагностувальний*, етап методики проєктування варіативного складника освітньої програми гімназії розпочинається після завершення першої половини сесій тренінгу. Завданнями цього етапу є збір і опрацювання даних, необхідних для розроблення проєкту оптимального варіативного складника освітньої програми гімназії, створення відповідної діагностувальної моделі. Указана модель фіксуватиме актуальний стан очікувань і запитів учасників освітнього процесу гімназії щодо кількісних та якісних параметрів такого складника програми, характеризуватиме найважливіші зовнішні впливи на нього (насамперед, побажання роботодавців і представників громади). По суті, йтиметься про визначення запитів на допрофільну підготовку здобувачів базової середньої освіти (поглиблене вивчення навчальних предметів, курсів), очікувань щодо її якісних і кількісних характеристик, які варто врахувати у варіативному складнику освітньої програми гімназії.

Можна виділити перелік питань (показників) і групи респондентів, які можуть надати необхідні емпіричні дані, а саме:

- про стан (рівень, переваги) допрофільної підготовки в 5–9-х класах, побажання щодо впровадження нових курсів, збільшення навчальних годин на існуючі (респондентам доцільно запропонувати перелік, але передбачити варіант власної відповіді); респонденти — учні 10–11-х класів (за наявності), які навчалися в 5–9-х класах цього закладу загальної середньої освіти;
- про освітні галузі, які їм цікаво вивчати, хотілося б глибше вивчати в подальшому (доцільно запропонувати респондентам здійснити ранжування трьох освітніх галузей, які викликають найбільший інтерес); респонденти — учні 4-х класів (доцільно в коректній формі ознайомити батьків із відповідями їхніх дітей);
- про очікування й запити до базової середньої освіти власних дітей, освітні галузі (навчальні предмети, курси), які найбільше подобаються їхнім дітям; респонденти — батьки (близькі родичи, наприклад, бабусі й дідусі, старші сестри і брати учнів 3–4-х класів);
- про освітні галузі, які з найбільшою цікавістю вивчаються учнями 3–4-х класів; респонденти — учителі початкової школи (які викладають у цих класах);
- про проблеми й потенційні можливості викладання навчальних предметів і курсів у 5–9-х класах; респонденти — учителів-предметники, які викладають у цих класах;

- про запити суспільства до якості сучасної базової середньої освіти (насамперед, очікування щодо сформованості компетентностей учнів): респонденти — представники місцевих органів державної влади, місцевого самоврядування, недержавних організацій (доцільно поєднати таке опитування з визначенням перспектив освітньої співпраці з указаними вище інституціями, форми і міри їхньої участі в реалізації цих запитів в освітньому процесі гімназії);

- про вимоги до компетентностей, знання, вміння й навички випускників гімназії і ліцею, важливі для успішної трудової діяльності в певній галузі економіки; респонденти — представники роботодавців, підприємств, які розташовані в межах територіальної громади закладу загальної середньої освіти.

Зауважимо, що опитування роботодавців не є обов'язковим для гімназій, розташованих у великих містах, обласних центрах, у яких працює багато різних підприємств. Проблема визначення й урахування запитів всіх роботодавців у цьому випадку буде і складною, і малопродуктивною. Однак можна виокремити три випадки, в яких опитування роботодавців не лише доцільно, але й необхідно. По-перше, якщо заклад освіти розташований в невеликому місті (селищі або селі), основним роботодавцем в якому є одне, або два-три підприємства. По-друге, якщо заклад освіти тривалий час спеціалізується на певному освітньому профілі, пов'язаному з професіями, представники яких необхідні конкретному великому або середньому підприємству, розташованому в її територіальній громаді. По-третє, якщо між школою і певним підприємством існують давні й продуктивні партнерські зв'язки.

Зазначимо, що відповіді багатьох респондентів матимуть дуже суб'єктивний характер (залежатимуть від їхніх ставлень, мотивів, життєвого й освітнього досвіду). Для отримання об'єктивніших даних команді проєктувальників доцільно ознайомитися і залучити реальні показники академічної успішності учнів, вивчити стан матеріально-технічного забезпечення закладу загальної середньої освіти.

Команда проєктувальників узагальнює отриману інформацію у вигляді діагностувальної моделі, структура якої складатиметься з освітніх галузей, відповідних навчальних предметів і курсів, які визначено типовою освітньою програмою для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти, пов'язаних із ними компетентностей учнів, які формуватимуться поглиблено, а також рекомендацій щодо збільшення/зменшення навчальних годин на кожен навчальний предмет/курс, упровадження інтегрованих курсів. Модель найкраще подати у вигляді таблиці, четвертою колонкою в якій має стати інформація про ресурси (кадрові, методичні, інформаційні, фінансові, матеріально-технічні тощо), необхідні для збільшення годин на відповідні навчальні предмети (упровадження інтегрованих курсів), а також стислий опис цих ресурсів і висновки про їх наявність (у разі відсутності — рекомендації щодо шляхів і способів їх залучення).

Зауважимо, що інтерес учнів молодшого шкільного віку/підлітків до вивчення певних освітніх галузей може бути недостатньо стійким, зумовленим впливом

особистості вчителя початкових класів. Однак доцільніше орієнтуватися на цей інтерес, ніж нехтувати ним, діяти йому всупереч.

Третій, *прогнозувальний*, етап здійснення методики передбачає здійснення експертного опитування, а також аналіз наукової педагогічної літератури задля отримання прогнозної інформації щодо перспектив розвитку базової середньої освіти, можливих змін в освітніх запитах здобувачів освіти, їхніх батьків і суспільства впродовж наступних п'яти років, за які реалізовуватиметься варіативний складник освітньої програми гімназії. Зауважимо, що цей прогнозувальний етап недоцільно поєднувати з діагностувальним із тієї причини, що прогнозна інформація отримуватиметься саме за тими освітніми галузями, навчальними предметами й інтегрованими курсами, які вивчатимуться поглиблено, за якими відбуватиметься збільшення навчальних годин, упровадження інтегрованих курсів. Діагностувальна модель, що визначає освітні галузі, навчальні предмети й курси, які вивчатимуться поглиблено, повинна передувати розробленню анкети експертного опитування і бланка аналізу літератури.

Експертним опитуванням доцільно охопити представників трьох цільових груп, а саме: наукових (представників наукових установ) і науково-педагогічних працівників (представників педагогічних закладів вищої освіти, закладів післядипломної освіти педагогічних працівників); представників місцевих органів державної влади і місцевого самоврядування, недержавних організацій (насамперед, освітніх) і роботодавців; батьків і родичів учнів школи, які належать до двох указаних вище груп. Під час опитування доцільно з'ясувати думку експертів про нові вимоги до сформованості компетентностей учнів гімназії, які постануть у наступні п'ять років (усі групи експертів), тенденції розвитку освітніх галузей і навчальних предметів базової середньої освіти, що забезпечуватимуть реалізацію цих нових вимог до компетентностей гімназистів (перша група експертів). Насамперед, важливо визначити розділи й теми, на які вчителям варто звернути особливу увагу, а також на змінах у методах і засобах, формах організації навчання, пов'язаних з викладанням нового навчального матеріалу. Результати аналізу наукової педагогічної літератури, методичних джерел на предмет виявлення тенденцій розвитку змісту базової середньої освіти дадуть змогу доповнити й обґрунтувати думку експертів. Проведення аналізу літературних джерел доцільно доручити відповідним методичним комісіям (кафедрам) закладу загальної середньої освіти.

Результатом узагальнення і систематизації командою проєктувальників прогнозної інформації, отриманої впродовж прогнозувального етапу застосування методики проєктування варіативного складника освітньої програми гімназії має стати таблиця, що складається з чотирьох колонок, а саме: а) освітні галузі і навчальні предмети (курси), які вивчатимуться поглиблено; б) нові суспільні запити до стану сформованості компетентностей гімназистів, які постануть у наступні 5 років; в) розділи і теми з навчальних предметів, інтегровані курси, курси за вибо-

ром, пріоритетні для забезпечення поглибленого вивчення відповідних освітніх галузей (навчальних предметів), дають змогу реалізувати нові суспільні запити до сформованості компетентностей гімназистів (важливо стисло окреслити навчальний матеріал за державним стандартом і модельною навчальною програмою, який вивчатиметься поглиблено); г) можливі зміни в методах, засобах, формах організації навчання, які забезпечуватимуть реалізацію нових суспільних вимог до формування компетентностей учнів, дадуть змогу оптимізувати поглиблене вивчення цих навчальних предметів.

Варто наголосити на двох важливих побічних наслідках проведених опитувань. По-перше, за їх результатами можна вносити пропозиції щодо поглибленого вивчення конкретних навчальних предметів (уведення інтегрованих курсів, курсів за вибором) у конкретних гімназійних класах (диференціація допрофільної підготовки). Отже, предметно обговорювати питання класного керівництва (доцільно залучати вчителя-предметника відповідно до освітньої галузі (галузей) допрофільної підготовки), а також добровільного переміщення учнів між класами (відповідно до вподобаної освітньої галузі, за якою здійснюватиметься допрофільна підготовка). По-друге, на мотивуванні учасників освітнього процесу, приверненні уваги й досягненні позитивного враження від діяльності гімназії в представників інших інституцій, окремих осіб, думкою яких цікавилися, створенні можливостей для встановлення з ними партнерської співпраці.

Після завершення й підбиття підсумків прогнозувального етапу методики відбувається друга частина освітнього тренінгу з підготовки педагогічних працівників до проєктування варіативного складника освітньої програми гімназії. На сесіях другої частини освітнього тренінгу розглядаються питання конструювання, реалізації та оцінювання результативності варіативного складника освітньої програми гімназії.

Конструювальний етап методики передбачає розроблення, обговорення і затвердження проєкту варіативного складника освітньої програми гімназії. У монографії В. Г. Редька поняття «конструювання» (стосовно конструювання змісту підручників) розглядається як «процес творчої діяльності», що «має комплексний характер» (Редько, 2017, с. 7). Зазначимо, що конструювання варіативного складника освітньої програми гімназії складається з двох взаємопов'язаних аспектів. По-перше, нормативного, що полягає в розробленні цього варіативного складника відповідно до вимог Державного стандарту базової середньої освіти і Типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти, його обговоренні та схваленні педагогічною радою закладу освіти, затвердженні освітньої програми гімназії як цілісного документа. По-друге, науково-методичного, який передбачає конструювання варіативного компонента змісту базової середньої освіти на рівні закладу загальної середньої освіти, у ході якого відбувається обговорення науково-педагогічних ідей, аргументовані дискусії, творча науково-

методична співпраця педагогічних працівників, підвищення їхньої кваліфікації, народження інноваційних задумів.

Насамперед, команда проєктувальників створює перший варіант проєкту варіативного складника освітньої програми гімназії. Проєктувальники враховують результати діагностувального і прогнозувального етапів, дотримуються вимог Державного стандарту базової середньої освіти і Типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти. Перший варіант проєкту схвалюється більшістю від складу команди проєктувальників. Далі відбувається спільне обговорення проєкту з адміністрацією закладу загальної середньої освіти, обговорюються і вносяться корективи, зумовлені об'єктивними чинниками (кадрове забезпечення, стан матеріально-технічної бази, фінансування закладу). Після цього проєкт оприлюднюється на сайті закладу загальної середньої освіти. До аналізу та обговорення проєкту доцільно залучити представників учнівства, зацікавлених батьків, представників громадськості, експертів. Учасники обговорення зможуть упродовж певного часу (орієнтовно — 30 днів після дати оприлюднення проєкту) висловлювати зауваження, пропозиції та рекомендації, які фіксуватимуться проєктувальниками. Усі пропозиції розглядатимуться, обговорюватимуться і голосуватимуться на спільному засіданні команди проєктувальників і адміністрації закладу загальної середньої освіти. За результатами цього засідання буде укладено й оприлюднено таблицю погоджених змін до проєкту варіативного складника освітньої програми гімназії. Після цього команда проєктувальників здійснить імплементацію варіативного складника до освітньої програми гімназії або ліцею (якщо гімназія є його структурним підрозділом). Питання схвалення освітньої програми (і варіативного складника як її частини) буде винесено на засідання педагогічної ради. У разі схвалення освітньої програми закладу загальної середньої освіти його педагогічною радою, ця програма (з варіативним складником) затверджується цього керівником закладу.

Розпочинається новий, *реалізаційний*, етап методики проєктування варіативного складника освітньої програми гімназії. На цьому етапі команда проєктувальників стає частиною команди виконавців проєкту, тобто педагогічного колективу гімназії та інших учасників освітнього процесу в конкретній гімназії. За необхідності й добровільної згоди, представники команди проєктувальників можуть виконувати ролі експертів та арбітрів у суперечках учасників освітнього процесу, що стосуються проєкту варіативного складника освітньої програми гімназії та його реалізації в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти. Адміністрація закладу загальної середньої освіти може доручити представникам команди проєктувальників завдання збору й опрацювання даних про результативність впровадження варіативного складника освітньої програми в освітньому процесі у 5–9-х класах, але виключно за наявності їхньої добровільної згоди на це.

Необхідність виділення *регулятивного* етапу методики зумовлено юридичною закріпленою можливістю коригування освітньої програми гімназії після двох

років її реалізації. Адміністрації закладу загальної середньої освіти доцільно зібрати представників команди проєктувальників та переконатися в їхній добровільній згоді на участь у коригуванні варіативного складника освітньої програми гімназії. Якщо така згода буде надана, то представники команди проєктувальників проведуть проміжне діагностування стану реалізації запроєктованого ними варіативного складника освітньої програми за схемою, відпрацьованою впродовж діагностувального етапу, за необхідності сформулюють рекомендації адміністрації закладу загальної середньої освіти щодо коригування варіативного складника освітньої програми гімназії. Доцільно отримати, проаналізувати й врахувати в цих рекомендаціях думку класних керівників нових 5-х класів.

Оцінювально-діагностувальний етап методики застосовується впродовж останнього, п'ятого року реалізації освітньої програми гімназії (і її варіативного складника). Адміністрація закладу загальної середньої освіти доцільно зібрати команду проєктувальників до настання зимових канікул, пересвідчитися в наявності добровільної згоди її учасників у подальшій роботі, замінити членів команди, які вибули з об'єктивних чи суб'єктивних причин. Учасники команди проєктувальників мають оцінити результативність упровадження варіативного складника освітньої програми гімназії за освітнім (академічна успішність, формування компетентностей учнів, успішність допрофільної підготовки, вибору освітнього профілю), соціальним і соціально-психологічним критеріями. За результатами такого оцінювання готується й оприлюднюється звіт. Далі команда проєктувальників переходить до реалізації змісту описаного вище діагностувального етапу проєктування варіативного складника, але вже нової освітньої програми гімназії. Цикл етапів повторюється.

Одним із найважливіших шляхів оприлюднення й поширення методики проєктування варіативного складника освітньої програми гімназії в процесі внутрішньошкільної науково-методичної роботи є відображення цієї розробки на сторінках неперіодичних видань для педагогічних працівників. Визначимо особливості відображення вказаної методики у неперіодичних виданнях, а також виокремимо вид таких видань, який якнайповніше сприятиме підготовленню педагогічних працівників до застосування цієї розробки.

По-перше, неперіодичне видання повинно обов'язково містити опис методики проєктування варіативного складника освітньої програми гімназії в процесі внутрішньошкільної науково-методичної роботи.

По-друге, надавати інструктивний матеріал, необхідний для оптимальної реалізації дій, процедур, етапів цієї методики.

По-третє, містити витяги з директивних документів у сфері освіти (Законів України «Про освіту» і «Про повну загальну середню освіту», Державного стандарту базової загальної середньої освіти, Типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти тощо), пов'язані з виконанням певних етапів

указаної методики, нормативно-правовим регулюванням дій педагогічних працівників, які беруть участь у її реалізації.

По-четверте, бути придатним для застосування в процесі науково-методичної роботи в закладі загальної середньої освіти, що спрямована на підвищення професійної кваліфікації педагогічних працівників, оволодіння ними новими професійними знаннями, уміннями й навичками.

По-п'яте, забезпечувати успішну самоосвітню діяльність педагогічного працівника, тобто можливість використання видання як самовчителя.

Усім визначеним вище особливостям і вимогам відповідають виробничо-практичні видання, вид неперіодичних видань, які «містять відомості прикладного характеру з технологій, техніки й організації виробництва, а також інших сфер практичної діяльності для професійного вдосконалення фахівців різного профілю» (ДСТУ 3017: 2015, с. 10). До конкретних видів виробничо-практичних видань відносять «практичний poradник, практичний посібник, методичні рекомендації (і методичні настанови), методичний посібник, пам'ятку» (ДСТУ 3017: 2015, с. 12–13).

Визначеним вище вимогам до неперіодичного видання, на сторінках якого може бути подано методику проєктування варіативного складника освітньої програми гімназії, створено необхідні інформаційно-освітні умови для підготовки педагогічних працівників до її застосування, якнайбільше відповідають два види виробничо-практичних видань, а саме: практичний і методичний посібники. Практичний посібник «містить опис технології практичної діяльності, призначений для оволодіння якою-небудь професією, знаннями, навичками та (або) підвищення фахової кваліфікації та майстерності; до практичних посібників належить самовчитель» (ДСТУ 3017: 2015, с. 13). Змістом методичного посібника є «методика виконання будь-якої діяльності» (ДСТУ 3017: 2015, с. 13).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати проведеного дослідження дають змогу визначити методику проєктування варіативного складника освітньої програми гімназії в процесі внутрішньошкільної науково-методичної роботи як упорядковану сукупність способів і прийомів проєктної діяльності, що визначає зміст і послідовність дій педагогічних працівників, спрямованих на створення й реалізацію проєкту варіативного складника освітньої програми гімназії.

Можна виокремити статичну й динамічну характеристики цієї методики. До статичної характеристики методики проєктування варіативного складника освітньої програми гімназії в процесі внутрішньошкільної науково-методичної роботи варто віднести опис суб'єктів проєктування і впровадження цього складника освітньої програми гімназії, його об'єкта, мети і завдань, процесу (етапів), засобів, очікуваного результату. Динамічна характеристика методики описує етапи проєктування варіативного складника освітньої програми гімназії, а саме: організаційно-підготовчий, діагностувальний, прогнозувальний, конструювальний, реалізаційний, регулятивний, оцінювально-діагностувальний.

Необхідність підготовки педагогічних працівників до застосування зазначеної методики спрямовує до виділення виду неперіодичних видань, які найкраще забезпечуватимуть реалізацію цього завдання. До таких неперіодичних видань належать виробничо-практичні. З-поміж виробничо-практичних видань для педагогічних працівників, на сторінках яких можна якнайповніше відобразити методику проектування варіативного складника освітньої програми гімназії в процесі внутрішньошкільної науково-методичної роботи, створити необхідні інформаційно-освітні умови для підготовки педагогічних працівників до її застосування можна вказати на практичний і методичний посібники.

Перспективи подальших досліджень пов'язані зі створенням, експериментальною апробацією та впровадженням в практику програми освітнього тренінгу з підготовки педагогічних працівників до проектування варіативного складника освітньої програми гімназії, а також розробленням та експериментальною апробацією матеріалів практичного або методичного посібника, у яких буде презентовано методику проектування цього складника в процесі внутрішньошкільної науково-методичної роботи.

Використані джерела

- Василенко, Н.В. (2013). *Науково-методична робота в школі*. Київ: Основи.
- Бусел, В. (2005). Методика. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. 664.
- ДСТУ 3017:2015. (2016). Національний стандарт України. Інформація та документація. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять. Чин. від 2016–07–01. Київ, Україна: УкрНДНЦ.
- Максименко, С.Д. (2008). Готовність до діяльності. *Енциклопедія освіти*. Київ: Юрінком-Інтер.
- Кокун, О. М. (2010). Зміст та структура, психологічної готовності фахівців до екстремальних видів діяльності. *Проблеми екстремальної та кризової психології: збірник наукових праць*, 7, 182–190. <https://lib.iitta.gov.ua/1728/>.
- Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти», № 235, (2021). <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/602/fd3/0bc/602fd30bccb01131290234.pdf>.
- Пузіков, Д.О. (2021, Травень, 19). Прогнозування і проектування змісту допрофільної підготовки учнів у контексті створення освітньої програми гімназії. *Допрофільна підготовка учнів у сучасній гімназії: стан, проблеми, перспективи: Всеукраїнський науково-практичний семінар*. Київ, Україна. https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/10/Zbirnyk_tez_seminaru.pdf.
- Пузіков, Д. О. (2018). Прогнозування розвитку загальної середньої освіти: рівень учителя. *Український педагогічний журнал*, 3(15), 67–74. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2018-3-67-74>.
- Редько, В.Г. (2017). Конструювання змісту підручників з іноземних мов: теорія і практика: монографія. Київ: Педагогічна думка.

- Топузов, О.М. (2015). Забезпечення якості загальної середньої освіти: на шляху до європейських стандартів. *Український педагогічний журнал*, 1(1), 16–27. http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2015_1_5.
- Топузов, О.М. (2008). Профільне навчання: проблеми формування змісту курсів за вибором та організація навчальної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах. *Проблеми сучасного підручника: збірник наукових праць*, 8, 20–27.
- Топузов, О.М. (2012). Роль і місце підручника в реалізації компетентнісного підходу до навчання. *Проблеми сучасного підручника: збірник наукових праць*, 12, 241–247. <https://lib.iitta.gov.ua/3952/>.
- Топузов, О.М., Калініна Л. М. (2017). Організаційні механізми управління закладами освіти: методології та теоретичні засади. *Український педагогічний журнал*, 4(12), 34–44. http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2017_4_7.
- Топузов, О.М., Малихін, О.В., Опалюк, Т.Л. (2018). Педагогічна майстерність: розвиток професійно-педагогічної адаптивності та соціальної рефлексії майбутнього вчителя: навчальний посібник. Київ: Педагогічна думка. <https://lib.iitta.gov.ua/713245/>.
- Topuzov, O., end Puzikov, D. (2018). Development of content of general secondary education: analysis of forecast background. *Education: Modern Discourses*, 1(1), 142–150. <https://doi.org/10.32405/2617-3107-2018-1-13>.

References

- Vasylenko, N.V. (2013). *Naukovo-metodychna robota v shkoli*. Kyiv: Osnovy (in Ukrainian).
- Busel, V. (2005). *Metodyka. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy*. 664 (in Ukrainian).
- Vydannia. Osnovni vydy. Terminy ta vyznachennia poniat. Chyn. vid 2016–07–01. Kyiv, Ukraina: UkrNDNTs (in Ukrainian).
- Maksymenko, S.D. (2008). *Hotovnist do diialnosti. Entsyklopediia osvity*. Kyiv: Yurinkom-Inter (in Ukrainian).
- Kokun, O.M. (2010). Zmist ta struktura, psykholohichnoi hotovnosti fakhivtsiv do ekstremalnykh vydiv diialnosti. *Problemy ekstremalnoi ta kryzovoi psykholohii: zbirnyk naukovykh prats*, 7, 182–190. <https://lib.iitta.gov.ua/1728/> (in Ukrainian).
- Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy «Pro zatverdzhennia typovoi osvitnia prohramy dlia 5–9 klasiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity», № 235, (2021). <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/602/fd3/0bc/602fd30bccb01131290234.pdf> (in Ukrainian).
- Puzikov, D.O. (2021, Traven, 19). Prohnozuvannia i proiektuvannia zmistu doprofilnoi pidhotovky uchniv u konteksti stvorennia osvitnoi prohramy himnazii. *Doprofilna pidhotovka uchniv u suchasni himnazii: stan, problemy, perspektyvy: Vseukrainskyi naukovo-praktychnyi seminar*. Kyiv, Ukraina. https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/10/Zbirnyk_tez_seminaru.pdf (in Ukrainian).
- Puzikov, D.O. (2018). Prohnozuvannia rozvytku zahalnoi serednoi osvity: riven uchytelia. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, 3(15), 67–74. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2018-3-67-74> (in Ukrainian).

- Redko, V.H. (2017). *Konstruiuvannia zmistu pidruchnykiv z inozemnykh mov: teoriia i praktyka: monohrafiia*. Kyiv: Pedahohichna dumka (in Ukrainian).
- Topuzov, O.M. (2015). Zabezpechennia yakosti zahalnoi serednoi osvity: na shliakhu do yevropeyskykh standartiv. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, 1(1). 16–27. http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2015_1_5 (in Ukrainian).
- Topuzov, O.M. (2008). Profilne navchannia: problemy formuvannia zmistu kursiv za vyborom ta orhanizatsiia navchalnoi diialnosti v zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh. *Problemy suchasnoho pidruchnyka: zbirnyk naukovykh prats*, 8, 20–27 (in Ukrainian).
- Topuzov, O.M. (2012). Rol i mistse pidruchnyka v realizatsii kompetentnisnogo pidkholu do navchannia. *Problemy suchasnoho pidruchnyka: zbirnyk naukovykh prats*, 12, 241–247. <https://lib.iitta.gov.ua/3952/> (in Ukrainian).
- Topuzov, O.M., Kalinina L. M. (2017). Orhanizatsiini mekhanizmy upravlinnia zakladamy osvity: metodolohii ta teoretychni zasady. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, 4(12), 34–44. http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2017_4_7 (in Ukrainian).
- Topuzov, O.M., Malykhin, O.V., Opaliuk, T.L. (2018). *Pedahohichna maisternist: rozvytok profesiino-pedahohichnoi adaptyvnosti ta sotsialnoi refleksii maibutnoho vchytielia: navchalnyi posibnyk*. Kyiv: Pedahohichna dumka. <https://lib.iitta.gov.ua/713245/> (in Ukrainian).
- Topuzov, O., end Puzikov, D. (2018). Development of content of general secondary education: analysis of forecast background. *Education: Modern Discourses*, 1(1), 142–150. <https://doi.org/10.32405/2617-3107-2018-1-13> (in Ukrainian).

Dmytro Puzikov, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Leading Researcher of the Innovations and Education Development Strategies Department of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

TECHNIQUE FOR DESIGNING A VARIABLE COMPONENT OF GYMNASIUM CURRICULUM AS A FACTOR OF DEVELOPING NEW EDUCATIONAL AND METHODOLOGICAL SUPPORT

The article presents the technique for designing a variable component of a gymnasium curriculum in the process of intra-school scientific and methodological work. This technique is considered as an ordered set of methods of project activities, which determines the content and sequence of actions of teachers aimed at creating and implementing a project of the variable component of the gymnasium curriculum. Static and dynamic characteristics of this technique are determined. The static characteristics of the technique include a description of the subjects of design and implementation of this component in the gymnasium curriculum, its object, goals and objectives, process (stages), means, expected results. The dynamic characteristic includes a description of the stages of designing a variable component of the gymnasium curriculum, namely: organizational and preparatory, diagnostic, forecasting, design, implementation, regulatory, evaluative and diagnostic. The article defines the requirements for the presentation of the technique in trade editions for teachers.

The preparation of teachers for the application of this technique necessitates the selection of non-periodical editions that will best ensure the implementation of this task. Such non-pe-

riodical editions include trade editions. Among the trade editions for teachers, the pages of which can fully reflect the method of designing a variable component of the gymnasium curriculum in the process of in-school scientific and methodological work, create the necessary information and educational conditions to prepare teachers for the use of the technique.

Prospects for further research are related to the creation, experimental testing and implementation of curricula to prepare teachers to design a variable component of the gymnasium curriculum, as well as development and experimental testing of professional editions in the process of intra-school scientific and methodological work.

Keywords: content of basic secondary education; content of basic secondary education's variable component; curriculum of gymnasium; pedagogical design; trade editions; training of teachers; intraschool scientific and methodological work.